

Snizhok Z. The property condition of St. Resurrection church in Baturyn to the beginning of 20 century according to the clerical data of 1902 and 1916

The property condition of church, material security of church staff, sources of funding of activity of St. Resurrection church at the beginning of 20th century is analysed in the article on the basis of clerical data of 1902 and 1906.

Key words: Baturyn, St. Resurrection church, church staff, church property, church lands, church funds, priest's house, offertory.

Снижок З. Имущественное положение Воскресенской церкви в Батурыне в начале XX в. по клировым ведомостям за 1902 и 1916 годы

У статті на основанні клирових ведомостей батуринської Воскресенської церкви за 1902 і 1916 роки розглядається имущественное положення церкви, матеріальне забезпечення причта, джерела фінансування її діяльності в началі ХХ століття.

Ключевые слова: Батурын, Воскресенская церковь, церковный причт, церковное имущество, церковные земли, церковные капиталы, дом священника, кошелек и кружечный сбор.

Надійшло до редакції: 02.05.2018 р.

УДК 929.52ЧЕЧ«16/17»

Наталія Сушко

**ПРЕДСТАВНИК ШЛЯХЕТСЬКО-КОЗАЦЬКОГО РОДУ
ДМИТРО ЧЕЧЕЛЬ**

Стаття присвячена сердюцькому полковнику, очільнику оборони Батурина у 1708 р. Дмитру Васильовичу Чечелю, а також іншим представникам його роду.

Ключові слова: гетьман, сердюки, Д.В. Чечель, полковник, шляхта, універсали.

Гетьман Іван Степанович Мазепа формував навколо себе надійну команду із представників козацької старшини. Серед цієї категорії еліти Гетьманщини виділяється постать Дмитра Васильовича Чечеля. Сердюцький полковник відіграв важливу роль у військово-політичному житті Батурина та України в цілому. Він входив до складу найбільш довірених осіб гетьмана Івана Мазепи.

Життєвий шлях Д. Чечеля та доля його родини у вітчизняній історіографії висвітлені фрагментарно. Олександр Оглоблин у дослідженні «Гетьман Іван Мазепа та його доба» принагідно згадує про представника старовинного роду Дмитра Чечеля. Володимир Кривошея у праці «Чечель та його рід» висвітлив походження родини Чечелів із шляхти Віленського воєводства. Сергій Павленко у книзі «Оточення гетьмана І. Мазепи» довів, що цей рід мав велике розгалуження на Брацлавщині та зробив акцент на тому, що багато представників родини Чечелів були задіяні в козацьких найманих формуваннях 1650–1660 рр. на Правобережній Україні. Відомості про нащадків козацького роду Дмитра Васильовича Чечеля фрагментарно зустрічаються в архівних джерелах і потребують детального дослідження та систематизації.

Сергій Павленко доводить, що батько майбутнього сердюцького полковника Дмитра Чечеля, Василь походив із шляхти Брацлавського воєводства й належав до тієї частини покозаченої шляхти, котра трималася політичної програми Івана Виговського. Він володів маєтком у с. Кузьминцях Брацлавського повіту. Родина Чечелів належала до гербу «Еліта», головним елементом якого були 3 списи, схрещені в зірку.

Судячи із наступних відомостей, усі представники шляхетсько-козацької родини Чечелів обіймали високі посади та перебували в колі довірених осіб гетьмана.

Із чотирьох синів Василя Чечеля щонайменше двоє переселилися на Лівобережжя. Влас Чечель був отаманом бетмачевським Івангородської сотні (?–1694–?) [1]. Його син Іван після приходу до влади І. Мазепи відразу отримав посаду чернігівського полкового хорунжого. 30 березня 1688 р. чернігівський полковник Яків Лизогуб надав йому «в послушенство» 18 посполитих у с. Голубичі Роїської сотні Чернігівського полку. Гетьманським універсалом І. Чечелю було передано ще 9 осіб у цьому ж селі, якими володів раніше чернігівський полковник. Пізніше, 7 травня 1699 р. полковник Юхим Лизогуб додав підтвердження на його власний млин на р. Вирі (в одне коло борошняне і одне ступне) [2].

Син Власа Чечеля, Марко, був завжди поряд із батьком і, мабуть, саме тому успадкував батькову посаду в 1710 р. М. Чечель був полковим хорунжим Чернігівського полку до 1730 р. Йому перейшло у власність і с. Голубичі, в якому на 1710 р. налічувалося 32 двори [3]. В універсалі, виданому наказним гетьманом Павлом Полуботком 30 березня 1723 р., йдеться про призначення чернігівського полкового хорунжого Марка Чечеля командиром над козаками Чернігівського полку, які вирушили на будівництво Ладозького каналу [4].

Найбільш відомим представником козацької еліти серед братів Чечелів був Дмитро Васильович Чечель. Він отримав ґрунтовну освіту в Польщі. Багато представників його родини були задіяні у козацьких найманих формуваннях 1650–1660 рр. на Правобережжі. Очевидно, Д. Чечель також почав свою військову службу там-таки, а в 1674 р. разом із товаришами та ріднею перебрався на Лівобережжя [5].

Входження Дмитра Чечеля до кола старшинської еліти розпочалося на Коломацькій раді. Він узяв участь у виборах Івана Мазепи на гетьманство й згадувався у переліку «безпортфельних» осіб, які підписали статті новообраного гетьмана. Вірогідно, вже тоді майбутній сердюцький полковник користувався довірою у Івана Мазепи.

Відомо, що Д. Чечель, як й інші представники тодішньої еліти України-Гетьманщини, збільшував свої земельні володіння шляхом захоплення. Наприклад, із історичних джерел відомо, що він «насилно отняв» с. Нехаївку в Олени Ребриковської (доньки кальницького, а пізніше охочепіхотного полковника) в той час, коли її чоловік Павло Козловський (пізніше значний військовий товариш) перебував у татарській неволі [6].

У 1687 р. Дмитро Чечель став знатним військовим товаришем, особою, наближеною до гетьмана. З цього моменту починається стрімке сходження Д. Чечеля кар'єрними сходинками. Вже у 1690 р. «породный шляхтич» Д. Чечель супроводжував Варлаама Ясинського до Москви. Ймовірно, після смерті С. Яворського, прибли-

зно із серпня 1695 р., він став полковником сердюцького полку (існує документ, що ще 19 квітня 1695 р. Андрій Гамалія купив у знатного військового товариша Дмитра Чечеля двір у Погарі). А вже у 1696 р. гетьман І. Мазепа доручив йому відповідальне завдання – вирушити з полком для захисту південного кордону від очікуваного набігу татар на українські міста після взяття Азова. Особливо відзначився Д. Чечель як полководець у ліфляндських кампаніях 1700–1701 рр., зокрема, в обороні Печорського монастиря (1701 р.) [7].

Поширення влади гетьмана І. Мазепи на Брацлавське воєводство дозволило Дмитру Чечелю 25 серпня 1704 р. увійти до спадкових володінь, які знаходилися у Вінницькому та Брацлавському полках. Мав він також садибу в с. Тростянка Батуринської сотні – саме в цьому маєтку й проживав із родиною. Досі урочище (близько 50 га) поблизу с. Пальчики місцеві жителі називають Чечелівщиною, Чечелевим садом.

В.Л. Кочубей у доносі на гетьмана називає Д. Чечеля одним із найвідданіших І. Мазепі людей. С. Павленко у книзі «Військо Карла XII на Півночі України» стверджує, що сердюки були вірні своєму гетьману та полковнику. Дослідник припустив, що у жовтні 1708 р., коли війська Карла XII розташувалися в Гірках, за 10–12 км від Новгород-Сіверського, гетьман відправив до фортеці частину сердюцького полку, щоб попередити появу в ній московського війська. Проте, керівництво Новгород-Сіверської сотні, не знаючи про наміри гетьмана, не підтримали його військо. В результаті московські війська, захопивши Новгород-Сіверську фортецю, жорстоко розправилися з вірними гетьманові сердюками.

Під час облоги Батурина 2 листопада 1708 р. Дмитро Чечель був наказним гетьманом і командував сердюцьким полком. Сергій Павленко, опираючись на відомості з «Історії Русів», неодноразово згадує про «сердюків», наголошуючи, що це були найвідданіші гетьманові козаки: «Війська Мазепині, що стояли залогою в місті, звані сердюками і створені з вольниці, а більше з українських поляків та волонхів, знавши також, чого їм сподіватися треба од військ Царських, боронили місто та його укріплення зі взірцевою хоробрістю та одвагою» [8]. Перший штурм московських військ козаки відбили, але наступний напад на Батуринську фортецю був вирішальним, бо частина московського війська потрапила до середини фортеці, як припускає С. Павленко, через таємний підземний хід [9]. «У першу чергу полювали за сердюками, більшість із яких була безжально винищена» [10]. Сердюцький полковник Д. Чечель вцілів. З оточеної фортеці він вийшов через потаємну вилазку. Знесилений, він ледь добрався до свого родича у сусіднє с. Обмачів. «Однак кум его, – повідомляє Лизогубівський літопис, – в селе Обмочевке, когда он утекал и забегал верхом обогретись, понеже весь обмок, да заснул на печи, то кум пошел, ознаймил войту и прочим и так взяли его и поймали и отдали велокороссиянам» [11]. Схоплено Д. Чечеля було козаками Яценками із с. Попівки. Як й інших мазепинців, його колесували у Глухові [12].

Дочка Дмитра Чечеля – Феодосія вийшла заміж за охочепіхотного полковника Степана Яворського. В актах Рихлівського монастиря за 1678 рік згадувався священник с. Чапліївка Максим Чечель. Можливо, це був брат або свояк Д. Чечеля [13].

Є відомості про вдову Дмитра Чечеля, Олену, яка ще в 1725–1727 рр. продовжувала вести судові процеси з майнових питань. Вона була власницею млина на р. Сейм. У 1719 р. О. Чечель позила 2000 золотих під заставу двох кіл млина. В 1720 р. вдова сердюцького полковника змушена позичати ще 2000 золотих під заставу вже третього кола. Та викупити власний млин вона так і не змогла через скрутну ситуацію у фінансових справах. Відтак, у 1722 р. О. Чечель змушена була поступитися кредиторіві – Максаківському монастирю і продати млин за борг, взятий у 1719 і 1720 р., але з правом викупу. В документі згадується саме Олена Чечель, жителька Батурина, яка мала як мінімум двох синів, була досить заможною, але з невідомих причин поступово збідніла. Ця інформація дозволяє припустити, що Олена Чечель була удовою захисника Батуринської фортеці. В документі згадуються також імена її синів – Семена й Андрія [14].

Також у справах Генеральної військової канцелярії від 16 листопада 1722 р. фігурує «Скарга батуринської жительки Олени Чечелевої на новомлинського жителя Грицька Ющенка за захоплення скарбу з «червоними, золотими талярами битими і старими копійками, сосудами срібними» [15]. Ім'я Олени Чечелевої фігурує у справах Генеральної військової канцелярії за 1727 р., де конкретно вказано, що вона була удовою сердюцького полковника Д. Чечеля. Подальша її доля поки що невідома та потребує детального дослідження.

Є відомості про небожа Дмитра Чечеля – Івана Власовича та його сина Марка. Скориставшись протекцією гетьмана Івана Скоропадського, вони отримали від нього універсал на с. Голубичі в Чернігівському полку. Відомо й про представника родини Чечелів, значкового товариша Чернігівського полку Івана Чечеля (помер до 1759 р.). У 1759 р. його син Андрій також став значковим товаришем і володів с. Голубичі. А. Чечель помер до 1768 р., а маєтність перейшла у власність його дружини [16].

Підсумовуючи, зазначимо, що родина Чечелів залишила помітний слід не лише в історії нашого краю, але й усій Україні. Деякі підняті питання вказують на шляхи подальшого дослідження та конкретизації відомостей про козацько-щляхетський рід Чечелів.

-
1. *Кривошея В.* Українське козацтво в національній пам'яті. Чернігівській полк. – К., 2012. – Т. I. – С. 95.
 2. Там само.
 3. *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 47.
 4. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 775, спр. 260, арк. 260.
 5. *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 47.
 6. *Кривошея В.* Персональний склад старшини Брацлавського і Кальницького полків в період національної революції середини XVII ст. // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 18. – С. 195–196.
 7. *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 47.
 8. *Павленко С.* Військо Карла XII на Півночі України. – К., 2017. – С. 159.
 9. Там само. – С. 161.
 10. Там само. – С. 162.
 11. *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 317.
 12. *Млиновецький Р.* Гетьман Мазепа в світлі фактів і в дзеркалі «історій». – Торонто, 1976. – С. 82.
 13. *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 47.
 14. Документальна спадщина Свято-Преображенського Максаківського монастиря XVII–XVIII ст. – К., 2015. – Т. 2. – С. 89.

15. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 775, Т. I, 1709–1724 pp., спр. 203, арк. 203.
16. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 47.

Sushko N. Representative of the noble-Cossack family Dmytro Chechel

The article is dedicated to the hearted colonel Dmytro Chechel, his role in Ukrainian history, as well as the history of his family.

Key words: *hetman, serdiuks, Dmytro Chechel, colonel, gentry, universals.*

Сушко Н. Представитель благородно-козацкого рода Дмитрий Чечель

Статья посвящена сердюцкому полковнику, руководителю обороны Батурина в 1708 г. Дмитрию Васильевичу Чечелю, а также другим представителям его рода.

Ключевые слова: *гетман, сердюки, Д.В. Чечель, полковник, шляхта, универсалы.*

Надійшло до редакції: 30.09.2018 р.

УДК 37:94(477.51)«17/18»

Микола Терех

З ІСТОРІЇ ОСВІТИ У БАТУРИНІ В XVIII–XIX ст.

У статті розглядаються етапи розвитку освіти в Батурині – від народної школи до школи «Приказу Общественного Призрения», від народного училища Міністерства державного майна до земського повітового училища.

Ключові слова: *Батурин, учбові округи, Міністерство державного майна, земська реформа, народні училища, вчителі.*

Як свого часу зазначив Ф. горностаєв, у середині XVIII ст. «строительный размах гетьмана гр. К.Г. Розумовского был так широк, что предлагалось на месте Батурина построить вновь целый город-столицу, отвечающий новым требованиям и значению столицы Юга» [1, с. 15]. В. Різниченко зазначив, що «до приїзду гетьмана в Батурин почали будуватись палац, церкви, фабрики, заводи, школи, млини та ін.» [2, с. 292]. Невдовзі діти навчалися в новому світлому, побудованому із дерева, з дахом із металу, приміщенні школи Батурина, яка була однією із архітектурних прикрас столиці. Гетьман України К.Г. Розумовський турбувався про освіту дітей своїх підлеглих із самого початку свого гетьманства і завжди відзначав велику любов українського народу до науки. Батуринська народна школа утримувалася коштом К. Розумовського, в ній мали можливість безкоштовно навчатися всі діти шкільного віку, незалежно від «сословия ... Обязательное обучение казачьих детей в школах было введено Разумовским, а затем Румянцевим» [3, с. 171]. Останній «ограничился поддержанием существовавших в Малороссии школ ... преследуя при этом две цели – поднятие развития народа и лучшую вследствие этого подготовку козаков к военной службе» [3, с. 189].